

ЎТМИШГА НАЗАР

2 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 2

ТОШКЕНТ-2023

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариш давлат университети

Махкамova Надира Рахмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алнева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

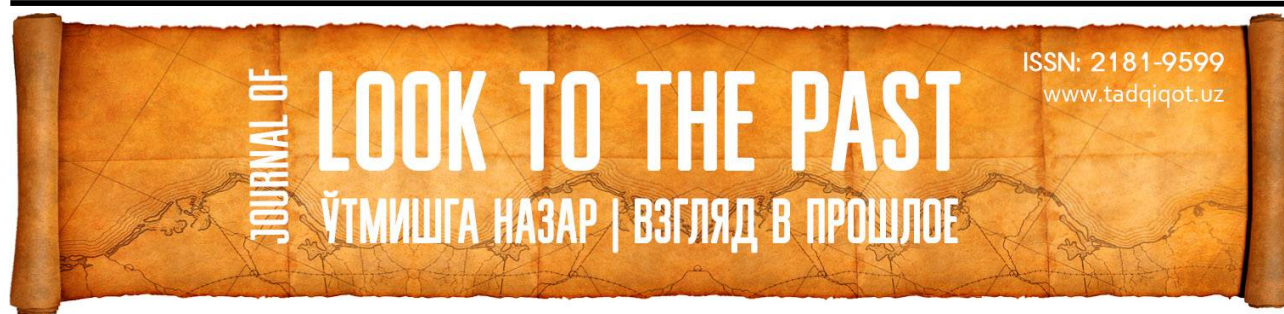
Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети

1. Шохистахон Мамажоновна Улжаева ЎРТА ОСИЁ ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИГА ОИД БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР.....	5
2. Abduraxmon Abdumo‘minovich Abduxalimov NAMANGAN VILOYATIDAGI QISHLOQ VRACHLIK PUNKTLARINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	11
3. Нурбек Аллабергенов ЎРТА ОСИЁНИНГ СУҒДИЙ ЁЗУВЛИ ТАНГАЛАР ТАРҚАЛГАН ТАРИХИЙ-ГЕОГРАФИК ВИЛОЯТЛАРИ Тўғрисида.....	17
4. Рафикжон Сотволдиевич Атаханов XIX АСР ОХИРИ XX АСР БОШЛАРИДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚОРАҚАЛПОҚЛАРИ ДЕҲҚОНЧИЛИК АНЪАНАЛАРИ.....	22
5. Ғулом Жуманазарович Ахмедов ЎРТА ОСИЁДА ИЛК ТЕМИР ВА АНТИК ДАВРДА КОНЧИЛИК.....	28
6. Акбар Давурбаевич Бабабеков ТУРИЗМ АНТРОПОЛОГИЯСИНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАРИ ВА МУАММОНИНГ ЎРГАНИЛИШ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	34
7. Mexriniso Olimnazarovna Begalieva D.N.LOGOFET ASARLARIDA SUG‘ORISH TIZIMIGA OID MA’LUMOTLAR (Surxon vohasi misolida).....	40
8. Элбек Алишерович Ботиров ТУРКИСТОН АССР БОЖХОНА ТИЗИМИДА СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ БОЖ-ТАРИФ СИЁСАТИ.....	45
9. Azad Xasanovich Vaisov MUSTAQILLIKNING ILK YILLARDA XORAZMDA IJTIMOY-EKOLOGIK VAZIYATNI SOG‘LOMLASHTIRISH MASALALARI.....	50
10. Расулжон Раҳимбаевич Дусчанов ЎЗБЕКИСТОН ССРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИН ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ТАРИХИ.....	56
11. Муйсин Тура ўғли Дусалиев Қўқон хонлигининг ўзбек хонликлари билан ўзаро сиёсий алоқалари ТАРИХИ.....	63
12. Ойбек Ахмед ўғли Исаев ТЕРМИЗ ҲАЙВОНОТ БОҒИ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРИДА.....	72
13. Фарходжон Одилжонович Исматуллаев ТАЪЛИМ СОҲАСИДАГИ ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ РИВОЖЛАНИШИ.....	78
14. Elyorjon Zokir o‘g‘li Karimov XX ASR 60-YILLARI QASHQADARYO VILOYATI TARIXIGA BIR NAZAR.....	84
15. Гулмира Чориевна Каттаева ТИЛЛАБУЛОҚ ТАҚИНЧОҚЛАРИ ТУРЛАРИ.....	90
16. Фирюза Мухитдинова Абдурашидовна БЕРУНИЙНИНГ ИЖТИМОЙИЙ-СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИДА ХАЛҚ ФАРОВОНЛИГИ ВА ИНСОН ҚАДРИ МАСАЛАЛАРИ.....	96
17. Акмал Менглибоев СУРҲОНДАРЁ ОКРУГИДА МИЛЛИЙ - ОЗОДЛИК ҲАРАКАТИНИНГ ИККИНЧИ БОСҚИЧИ ВА ТАРИХИЙ ТАҲЛИЛЛАР.....	106

18. Гулчехра Исмаиловна Мўминова УСТРУШОНАНИНГ ЎРТА АСРЛАРГА ОИД ХЎЖАЛИК ИДИШЛАРИ ХАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР.....	111
19. Ismoil Nematov O'ZBEKISTON SSR SOLIQ SIYOSATIGA OID HUJJATLAR TAHLILI (O'ZMA R-86 FOND ASOSIDA).....	117
20. Nurali Ollomurodov QISHLOQ XO'JALIGIDA ISH HAQI BILAN BOG'LIQ QARAMA-QARSHI JARAYONLARINING TAHLILI (XX asrning 50 yillari misolida).....	123
21. Шаходат Абдукаҳхаровна Рузматова ПОДШО РОССИЯСИ ТОМОНИДАН ҚЎҚОН ХОНЛИГИНИНГ БОСИБ ОЛИНИШИ ВА УНИНГ ХОНЛИК АҲОЛИСИ ЭТНИК ЖАРАЁНИГА ТАЪСИРИ (1865-1876 йй.).....	127
22. Faxriddin Ro'ziboyev TURKISTON O'LKASI UCHUN ROSSIYA IMPERIYASI TOMONIDAN ISHLAB CHIQLIGAN BA'ZI NORMATIV QOIDALAR.....	132
23. Shavkatjon To'lanboev FARG'ONA HUNARMANDCHILIGINING O'ZBEK MILLIY HUNARMANDCHILIGIDA TUTGAN AHAMIYATI.....	137
24. Тўлқин Худойкулов Дўстбобоевич ЎЗБЕКИСТОНДА ҲАРБИЙ ИШ ТАРИХИ.....	143
25. Шерзод Чориев АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРИ ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ТАРИХИГА ОИД МАНБА СИФАТИДА (1924-1941 йй.).....	149
26. Fotima Nasirovna Shirinova HARAKATLAR STRATEGIYASIDAN TARAQQIYOT STRATEGIYASIGACHA.....	156
27. Shoiraxon Asqarovna Qambarova SOVET HUKUMATINING XX ASR BOSHLARIDA SAYLOV JARAYONLARINI TASHKILLASHDA OLIB BORGAN TARG'IBOT ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI (ANDIJON VA QO'QON SHAHARLARI MISOLIDA).....	165
28. Murodjon Normamat o'g'li Qurbonov SURXON VOHASINING TARIXIY – GEOGRAFIYASI (SO'NGI O'RTA ASRLAR).....	169
29. Kamoliddin Eshboltayevich Qobilov SURXON VOHASI BEKLIKLARINING IQTISODIY HAYOTIDA SAVDO-SOTIQ MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI (DENOV BEKligi MISOLIDA).....	174
30. Аъзамжон Юсупов XIX АСР БИРИНЧИ ЯРМИДА ЎРТА ОСИЁНИНГ ҚЎШНИ ХУДУДЛАР БИЛАН ИҚТИСОДИЙ АЛОҚАЛАРИ (Қўқон шаҳри мисолида).....	179
31. Дилдора Журакуловна Юсупова ҒАРБИЙ ЕВРОПА ОЛИМЛАРИНИНГ АРХИВШУНОСЛИК СОҲАСИДАГИ ОЛИБ БОРГАН ТАДҚИҚОТЛАРИ.....	184
32. Мансур Юсупов ЎЗБЕКИСТОН КИНОФОТОФОНО ҲУЖЖАТЛАР МИЛЛИЙ АРХИВИ ТАРИХИ.....	189
33. Гулжаҳон Шопулатовна Шайдуллаева ЎЗБЕКИСТОН ХУДУДИДАН ТОПИЛГАН ҚАДИМГИ ШАРҚ МАДАНИЯТЛАРИГА ОИД МАНБАЛАР.....	194
34. Саипова Камола Давляталиевна ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР ИЗУЧЕНИЯ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ: НА ПРИМЕРЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ УЗБЕКИСТАНА.....	206

Акмал Менглибоев,

Денов тадбиркорлик ва педагогика институти ўқитувчиси
Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

СУРХОНДАРЁ ОКРУГИДА МИЛЛИЙ - ОЗОДЛИК ҲАРАКАТИНИНГ ИККИНЧИ БОСҚИЧИ ВА ТАРИХИЙ ТАҲЛИЛЛАР

For citation: Akmal Mengliboev. THE SECOND STAGE OF THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT IN SURKHANDARYA DISTRICT AND HISTORICAL ANALYSIS. Look to the past. 2023, Special issue 2, pp.

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10425777>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Сурхондарё вилояти ҳудудида 1924- йилги миллий -озодлик ҳаракати ва унинг натижалари ҳақида архив маълумотлари орқали таҳлил қилинади. Мустабид тузум ўзини босқинчилик ҳаракатларини яшириш мақсадида маҳаллий аҳоли орасида миллий озодлик курашини олиб бораётган кучларни босмачиликда айблаб, уларнинг ҳаракатларини қўллаб қувватламасликка чақирди. Аммо Иброҳимбек истиқлолчиларни бирлаштириб, уларнинг сафини 2500 кишига етказди, аммо маҳаллий аҳоли узоқ давом этган бу ўзаро курашлардан тинкаси қуриган эди.

Калит сўзлар : Муҳолифат, Боботоғ, Салим Пошо, “босмачилик”

Акмал Менглибоев,

Преподаватель Института предпринимательства и
педагогика Денова доктор философии (PhD) по истории

ВТОРОЙ ЭТАП НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ В СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ И ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

АННОТАЦИЯ

В статье на основе архивных данных анализируется национально-освободительное движение 1924 года и его результаты на территории Сурхандарьинской области. Режим Мустабидов обвинил силы в подавлении национально-освободительной борьбы среди местного населения с целью сокрытия действий вторжения и призвал не поддерживать их действия. Но Иброҳимбек объединяет независимых и увеличивает их ряды до 2500 человек, но местное население устало от этих длительных боев.

Ключевые слова: Оппозиция, Боботоғ, Салим Пошо, «печать».

Akmal Mengliboev,
Teacher of Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy
Doctor of Philosophy (PhD) in History

THE SECOND STAGE OF THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT IN SURKHANDARYA DISTRICT AND HISTORICAL ANALYSIS

ABSTRACT

This article analyzes the national liberation movement of 1924 and its results in the territory of Surkhandarya region using archival data. The Mustabid regime accused the forces of suppressing the national liberation struggle among the local population in order to hide the invasion actions and called not to support their actions. But Ibrohimbek unites the independents and increases their ranks to 2500 people, but the local population was tired of these long-lasting battles.

Index Terms: Opposition, Bobotog, Salim Poshsho, "printing".

1. Долзарблиги:

Совет даврида мавжуд сиёсатга ишонтириш, халқнинг тинч-тотув яшашга бўлган муносабатини таъминлашда большевистик тарғибот устунлик қилади. Мухолифатдаги кучлар тарафидан олиб борилган мафкуравий ишлар ҳамда тарғибот-ташвиқот ҳаракатлари ва ҳаттоки, оташин нутқлар, дўқ-пўписалар, камситишлар, баландпарвоз гаплар, уруш-жанжал ичида қолган халқ ниҳоятда эсанкираб, кимга ишонишни, қаяққа эргашишни билмай гангиб қолган эди. Бундай шароитда ҳарбий устунликка эришган совет ҳукумати ишга дадил киришиб, сиёсат майдонида бошқарувни ўз қўлига олади. Шеробод, Денов, Сариосиё, Бойсун, Юрчи, Жарқўрғон, Боботоғ ҳудудларида Хуррамбек бошлиқ Ҳайит кал, Мустафокулбек, Раҳмонбек, Раҳмонберди, Салом калта, Соҳиб командир, Берди Додхо, Ўтанбек, Ахмадхон эшон ва бошқа курашчилар тенгсиз жанглarda қизил армия қўшинлари ва совет ҳукумати тарафдорларига қарши «Муқаддас ислом учун!», «Она-тупроқ мустақиллиги учун!» кураш олиб борадилар. Ҳар икки тараф ғалаба учун кескин кураш олиб бориб, кўплаб кишилар қурбон бўладилар. Минглаб гектар экинлар, боғ-роғлар пайҳон қилиниб, асрлардан буён сақлаб келинаётган маданият обидалари вайрон этилиб, халқ аёвсиз таланиб, бор-будидан ажралади. Шарқий Бухоро ҳудудидаги тоғли ўлкаларда 1924 йил январ ойида миллий-озодлик курашлари олиб бораётган 24 та гуруҳ бўлиб, уларда 1740 жангчи бор эди[1].

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Сурхондарё вилояти ҳудудида 1924 йил миллий озодлик ҳаракатларига Турди тўксабо, Берди Абдураззок, раҳбарлигида 2170 киши иштирок этди. Бу ҳаракатга йирик ер эгалари чорвадорлар, хунармандлар ҳамда хунармандчилик, косиблик устахоналари эгалари иштирок этдилар. Чунки собиқ совет ҳукумати феодал бойлар ва диндорларга қарши кураши ниқоби остида маҳаллий аҳолини мол-мулкни тортиб олиш ҳамда босқинчилик ва талончилик билан шуғулланиши оқибатида халқ оммаси бу сиёсатдан норози бўлган эди. Миллий урф-одатлар, миллий камситиш сиёсати гуёки, босмачиликка қарши кураши ниқоби билан боғланган эди. 1925 йил 8 августда Мустафокул раҳбарлигидаги халқ озодлик гуруҳи тинимсиз олиб борган кураши натижаси Туркистон сиёсий бошқармаси раҳбарлари жиддий ташвишга тушиб, ушбу ҳаракатни шафқатсизлик билан бостирди. Натижада кўплаб бегуноҳ аҳоли ҳам қириб ташланиб, мол-мулк тортиб олинди ҳамда яшаб турган жойидан қувғин қилинди.

Мустабид тузум ўзини босқинчилик ҳаракатларини яшириш мақсадида маҳаллий аҳоли орасида миллий озодлик курашини олиб бораётган кучларни босмачиликда айблаб, уларнинг ҳаракатларини қўллаб қувватламасликка чақирди. Аммо Иброҳимбек истиқлолчиларни бирлаштириб, уларнинг сафини 2500 кишига етказди, аммо маҳаллий аҳоли узоқ давом этган бу ўзаро курашлардан тинкаси қуриган эди. Бу курашларда

муҳим стратегик жой бўлган Бойсуннинг ўрни ниҳоятда катта эди. Икки ўртадаги жанглار вақтида Бойсун бир неча бор қўлдан-қўлга ўтиб туради.

Умуман Сурхон воҳаси: Боботоғ этаклари, Шеробод, Денов ва Юрчи мавзелари кўплаб шиддатли жанглarning гувоҳи бўлади. Бироқ Анвар Пошшонинг халокати ва Салим Пошшонинг Афғонистонга чиқиб кетиши оқибатида бутун Бухородаги қизил армияга қарши ҳаракат Иброҳимбек тимсолида яна аввалгидек ўзининг ягона қўмононига эга бўлди[2]. Иброҳимбек Ғарбий Бухоро (Бухоро, Кармана ва Нурота вилоятлари)даги кўрбошилар гуруҳларига умумий раҳбарликни ўз қўлига олди.

Иброҳимбек миллий озодлик ҳаракатига раҳбарлик қилиб, маҳаллий аҳолини қўллаб қувватлаши туфайли Бухоро амирига 10 минг бухоро тангаси, 2000 қўй, 300 от, 30 туя юборди. Миллий озодлик ҳаракати иқтисодий-сиёсий Маркази Лоқай вилояти бўлиб, маҳаллий аҳоли Миллий озодлик ҳаракатини қўллаб қувватлади[3]. 1923 йилда Россия Туркистондаги ватанпарварлик ҳаракатини тамоман йўқ қилиш учун катта ҳарбий куч ташлайди. Бу кучлар асосан Шарқий Бухорода ҳаракат қилаётган Иброҳимбек қисмларига қарши ташланганди. 1923 йил ноябрда совет ҳокимияти Лоқайда ер-сув ислоҳоти ўтказиб, маҳаллий деҳқонларга ер-сув бериш эвазига Миллий озодлик ҳаракатидан чалғитиш, маҳаллий озодлик курашчиларини “босмачиликда” айблаб, Совет ҳукумати Лақайла аҳолини ўзига ағдариб олиш учун 120 тонна буғдой, 35 тонна кунгли халқ ҳисобидан олди. 160 тонна буғдой экиш учун берилди[4]. 1923 йил сентябрда Иброҳимбек Ўрта қайнар қишлоғини эгаллаб, бутун озодлик кучларини туплаб, Қизил Армия билан кучли жанглари олиб бориб, кучлар тенг бўлмаганлиги туфайли 200 кишидан ажралиб 2 кунлик зарбалари туфайли Етимтоғ ҳудудида ҳал қилувчи тангларда 500 кишидан ортиқ миллий озодлик ҳаракати қатнашчилари ҳалок бўлди. Натижаа Иброҳимбек 1923 йил октябрда Ҳисордан чекиниб Боботоғ тизмаларига чекиниб Сурхондарё ҳудудига кириб келди [5].

3.Тадқиқот натижалари:

1923 йил октябрда Қизил Армияга қарши шиддатли жанглари олиб борилиб, Иброҳимбек 3800 кишилиқ миллий озодлик ҳаракатига раҳбарлик қилиб Жонлиқ қишлоғида Қизил Армияни мунтазам қуролланган армия билан шиддатли жанг олиб бориб, ҳал қилувчи зарбалар берди. Иброҳимбек раҳбарлигидаги Миллий озодлик ҳаракатини бостириш учун Совет ҳукумати 1-чи махсус отлик армиясини тўлиқ қуроллантириб, 800 қилич, 720 найзали милтиқ, 5 та станновой ва 16 та қўл пулёмети билан таъминланди. Шунингдек Шарқий Бухородаги Миллий озодлик ҳаракатини бостириш мақсадида мунтазам Қизил Армия қўшинларига 1425 қилич етказиб бериб, махсус тайёрларликдан ўтган 279 та пиёда ва 3306 отлик қўшинларини сафарбар этди[6]. 1923 йил декабр охирида мунтазам Қизил Армия қўшинларига қарши Иброҳимбек янги миллий озодлик кучларни бирлаштириб кучли зарбалар берди. Маҳаллий аҳоли Иброҳим қўшинларни қўллаб-қувватлаб, озиқ-овқат, ем-хашак ҳамда кийим бош билан таъминлади. Шарқий Бухоро кучли уруш алнгасига айланиб, йирик кўрбоши уюшмалари бирлашиб, шарқий Бухорода Совет ҳокимиятни хавф остига салиб қўйди. Совет ҳукумати Иброҳимбек раҳбарлигидаги миллий озодлик ҳаракатини бостириш мақсадида бутун чора-тадбирларни ишга солиб, нуфузли дин раҳнамоларни, эшон, муфтийларни мажбурлаб Иброҳимбекни Армия жосуси, Ватан хоини, камбағал бечора қашшоқ халқни бошига кулфат келтирувчи шахс даражасига тушунтиришга мажбур қилди.

1924 йил январда Совет ҳукумати Бухорода махсус Диний уламолар йиғилишини ўтказиб, ушбу йиғилишда босмачиларни, революция душманларни жосусларни Совет ҳукуматини ва меҳнаткаш халқни душмани деб эълон қилиб махсус баённома эълон қилди. Бухоро халқига гўёки ҳақиқий халқ душмани “Англия империализмни бўлиб, Англия бутун исломни очик душман. Бизни душманимиз ўта айёр, ёвуз ҳамда ваҳший бўлиб, ушбу душман Шарқдан то Ислом марказига бўлган ҳудудларда ёвузлик ишларни олиб бормокда”. Англияга қарши бутун ислом ва мусулмон дунёси ўтли ва кучли курашга бирлашшишимиз, Англияга қарши кураш йўлида ҳалок бўлиб исломни поклигини сақлабга бутун халқни курашга чақирамиз. Деган ҳитобнома эълон қилинди [7].

Ушбу баённома очик ҳолда бланд товуш билан йиғилиш қатнашчиларига ўкиб берилиб, Англияни уи ёвуз ниятларни қўллаб қувватлаётган, жосуслик қилаётган кучларгша қарши кучларни бирлаштириш, Қизил Армияни оммавий қўллаб қувватлаш масаласи чақирикни бош мавзуси қилиб олинди. Совет ҳукумати топшириғи билан Бухорони катта эшони ҳожи Домулло Донахон раҳбарлигидаги элчилар Иброҳимбек ҳузурига юборилиб, қаршилиқ кўрсатиш бефойда эканлигини, Совет ҳукуматига таслим бўлиб, қурооллар топширишни таклиф этди. Бироқ Иброҳимбек ўз кураши йўлини Англия империализми учун эмас балки Ватан мустақиллиги, озодлиги учун сарфлашга бағишлагнлиги қайд этиб, Совет ҳукуматига таслим бўлмаслигини қайд этди[8]. 1924 йил бошларида Ўрта Осиё миллий озодлик ҳаракати деярли бостирилиб, Анворпошшо ва Салим раҳбарлигидаги ҳаракатлар тўлиқ бостирилган бўлсада, Ўрта Осиёда Иброҳимбек раҳбарлигидаги миллий озодлик ҳаракати кучайиб, ушбу озодлик курашни Бухоро Амири Саид Олимхон Афғонистонга туриб қўллаб қувватлаб, Эрондаги Машҳад банки ҳисобидан маблағ билан таъминлаб турди. Иброҳимбек Шарқий Бухородаги кичик миллий озодлик дасталарни бирлаштириб, ушбу ҳаракатга Тожикистонни Лоқай вилояти асосий таянч бўлди[9].

1924 йил февралда Қизил Армияни мунтазам армияси Лоқай вилоятини ингичка кишлоғида Иброҳим қўшинлари билан ҳал қилувчи жанг олиб бориб, кучлар тенг бўлмаслиги туфайли катта кучлар йўқотиб, чекин деб, Афғонистон ҳудудига ўтиб кетди. 1924 йил ёзида Иброҳимбек 600 кишилиқ катта қўшин билан Тожикистоннинг Панж дарёси орқали ўтиб, Лоқай, Боботоғ, Бойсун ҳудудларни эгаллаб Қизил Армия қўшинларига жиддий зарбалар берди[10].

4. Хулосалар:

Совет ҳукумати бутун чора-тадбирларини ишга солиб, мукаммал қуроолланган мунтазам армияни сафарбар этиб 1924 йил охирида иброҳимбек раҳбарлигидаги миллий озодлик кучларига қарши ҳужумга ўтди. Ушбу ҳаракатда Совет ҳукумати турли воситаларни ишга солиб, миллий озодлик ҳаркати кучларига қарши иғво, тухматлар уюштириб, жосуслик ҳаракатидан кенг фойдаланиб, қўрбошларни бир бирига қарши қуриб, хатто мажбурий суръатда дин пешволарини номозлар олдидан Иброҳимбекни лаънатловчи тарғиботларга ундади. Халқни ишончини қозониш мақсадида камбағал халққа нон, дон, ер-сув берилишини тарғиб қилиб, миллий озодлик курашини олиб бораётганларни “халқ душмани” деб эълон қилиб. Уларни пешонасига “босмачи” деган тамға босилди. Совет ҳукумати 1924 йил олиб борган талончилик ва босқинчилик сиёсати асосида “босмачилик” тўла тугатилди деган баландпарвоз чақирикларига қарамай миллий озодлик ҳаракати давом этиб, миллий маънавий кадриятларни, урф-одатларини. Анъаналарни сақлаб қолишга жиддий киришиб, қаршилиқ ҳаракатини давом эттирди.

Иктибослар/Сноски/References:

1. Сурхондарё вилояти давлат архиви .Фонд. 122, 1-рўйхат, 377-иш, 17-варақ (State archive of Surkhandarya region. Fund. 122, list 1, case 377, sheet 17)
2. Ўзбекистон адабиёти ва санъати ,№ 28, 1994 й. (Literature and Art of Uzbekistan, No. 28, 1994.)
3. Сурхондарё вилояти давлат архиви .Фонд. 1313. ОП.1. д 715. с. 97. (State archive of Surkhandarya region. Fund. 1313. OP.1. d 715. p. 97.)
4. Материалы истории таджикского народа в советской период. Сталинабад. 1954. С.137. (Material history of the Tajik nation in the Soviet period. Stalinabad. 1954. – P.137.)
5. Иркаев М. История гаржданской войны в Таджикистане. Душанбе. 1971. – С.437. (Irkaev M. The history of Garzhdanskoy war in Tajikistan. Monday. 1971. – P.437).
2. Сурхондарё вилояти давлат архиви .Фонд. 110. оп.1. д.148. л.48-49. (State archive of Surkhandarya region. Fund. 110. op. 1. d.148. l.48-49).
3. Сурхондарё вилояти давлат архиви .Фонд. 110. оп. 2. д.530. л.29. (State archive of Surkhandarya region. Fund. 110. Op. 2. d.530. l.29).

4. Иноятлов Х.Ш. Народъ Средний Азии в борьбе против интервентов и внутренней контрреволюция. Москва. "Мисль". 1984. – Р.394. (Inoyatov H. Sh. Narod Sredniy Azii v borbe protiv interventov i vnutrennoy counterrevolution. Moscow. "Example". 1984. – P.394.)
5. Иркаев М. Николаев Ю, Шарапов Я. Очерк истории советского Таджикистана. 1917-1957. Сталинабад. 1957. С.94. (Irkaev M. Nikolaev Yu, Sharapov Ya. Ocherk istorii sovetkogo Tajikistan. 1917-1957. Stalinabad. 1957. – P.94.)
6. Сурхондарё вилояти давлат архиви .Фонд. 110, оп.2, д.530. л 29. (State archive of Surkhondaryya region. Fund. 110, op. 2, d. 530. l 29.)

ЎТМИШГА НАЗАР

2 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 2

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000